

1760-1817 TARİHLİ EĞİN ŞER'İYYE SİCİLİNDEKİ ASAYİŞLE İLGİLİ BELGELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ *

Kenan Ziya TAŞ

18.yüzyılda Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumun anlaşılmasına yardımcı olması bakımından, Eğin'in 1760-1817 tarihli en eski şer'iyye sicili oldukça kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir. Bu yüzyılda Sivas Eyâleti'nin Arapkir Sancagı'na bağlı olan Eğin Kaza'sında cereyan eden hadiseler, sebepleri itibarıyla ülkenin diğer taraflarındaki hadiselerle büyük bir benzerlik göstermektedir.

İç ve dış gâileler sebebiyle 18.yüzyıl sonlarında Osmanlı Devleti'nin merkezî otoritesi iyice zayıflamıştı. Bunun neticesinde , merkezin taşra idarecileri üzerindeki tesiri de azalmıştı. Bu yüzden taşradaki idareciler, haksız muamele ve zulümler yapmışlar ve bu da yer yer uzun süreli isyânlara sebep olmuştu.

Eğın Şer'iyye Sicili'nde büyük bir ekseriyet tutan, seferler için asker, erzak v.b. temini ve bunların naklinde kullanılmak üzere mîrî deve talebine dair belgeler, devletin her bakımdan gittikçe kötü duruma düştüğünü açıkça göstermektedir. Yine bu belgeler askerî mağlubiyetlerin sebepleri olarak, ordunun içinde bulunduğu bozuk duruma , askerın itâatsizliği, kayıtsızlığı ve vazifelerin icrasındaki ihmâl ve sadakatsizliği açıkça işaret etmektedir.

Evâsıt-ı Şevvâl 1203 (5- 15 Temmuz 1789) tarihli bir fermanla (1) ; kadınlar, nâibler, voyvodalar ve diğer zâbitân tarafından her ne sûretle ve ne ad altında olursa olsun , reâyâdan haksız yere para alınmaması emredilmekte; özellikle mültezimlerin, bazı köylerin tekâliften muâf olmaları sebebiyle, bunu telâfi için, diğer köylerden kanuna muhâlif olarak fazla vergi tahsil etmek kabilinden hareketlere kalkışmamaları, hastalıklı ve ihtiyar olanlar dışındakilerin vazifeli oldukları yerlerde bulunmaları, kadı ve nâiblerin tayinlerinde usulsüzlük yapılmaması ve işinin ehli olanların tayin edilmesi sıkı sık tenbih edilmektedir.

Devletin iktisâdî ve mâlî bakımından zor duruma düştüğü de halkın elinde bulunan altın-gümüş gibi değerli madenlerden imâl edilmiş eşânın, para darbedilmek üzere, Şeyhü'l-islâm fevâlarına dayanılarak devamlı talep edilmesinden anlaşılmaktadır.

Peşpeşe gelen fermânlarla Rusya ve Avusturya seferlerinde istihdâm edilmek üzere Eğin'den de asker gönderilmesi istenmektedir. Ancak burada, istenen asker sayısının gittikçe azalması dikkat çekicidir. Bölgede âsâyışın bir türlü temin edilememiş olması bunun en büyük sebebi olmalıdır. Bu sıralarda, Şeyh - Hasanlu ,

(*) Ankara Etnoğrafya Müzesi, Eğin Şer'iyye Sicilleri Envanteri 1 numarada kayıtlı bulunmaktadır.

1) Sicil'de iki ayrı belge numarası verilerek farklı sayfalarda yer almasına rağmen Belge 73 baş kısmını, Belge 1 de devamını teşkil etmek üzere, bir Fermân' dan ibarettir.

Devecük ve Dersimlû aşiretlerinin devamlı isyân ederek huzursuzluk çıkardıkları görülmektedir. Bölgedeki en büyük mesele ise yirmi sene müddetle devleti meşgûl eden Deli-Haliloğulları adlı eşkiyâ gürûhunun isyânı idi. Evâhır-ı Şevvâl 1202 (25 Temmuz- 4 Ağustos 1788) tarihli bir fermânda (2), " ...Eğîn kazâsı ve kurâsında ehl-i fukarâ Rikâb-ı Hümâyûn 'arz-ı hâl edip bunlar kendi hâllerinde olup şer'an te'addî olunmaları icâb etmez iken maktûlen fevt olan yine kazâ-yı mezbûr sâkinlerinden Deli Halil'in oğlu Osman ve Ali ve Ömer ve Bekir-oğlu diğere Ömer ve Ece -oğlu kölesi demekle ma'rûf şakîler bin yüz doksan senesinden beri kendi hallerinde olmayıp erâzil ve eşkiyâ makûlesini başlarına cem' ve derûnlarında merkûz olan 'ırz ve nefsanîyetlerin icrâyâ mübâderet ve nice bî-günâh mazlûmun mugâyir-i hakk katl ve nicelerini dahî ahz ve der-zercîr ve emvâl u akârlarını gasb u gâret ve bunun emsâli zulm u te'addîlerinde (n)... " bahsedilmiştir. Ancak aradan geçen uzun zamana rağmen değışen bir şeyin olmadığı, aynı şahısların hareketlelerinin devam ettiği görülmektedir. Hatta eşkiyânın müessiriyetinin daha da arttığı Evâsıt-ı Şevvâl 1212 (29 Mart-9 Nisan 1798) tarihli bir fermândaki (3) şu ifâdelerden anlaşılmalıdır : "... Eğîn kasabası sâkinlerinden olup hakkında evâmir-i ' aliyeye sudûr eden Bekir-oğlu Ömer ve kasaba-yı mezkûreye tâbi ' Puşadı nâhiyesi ehâlisinden İliç karyeli Zobu Mustafa ve karındaşları Osman ve Hüseyin ve Yusuf ve Salihli karyesinden İmam-Oğlu ve Geceköy karyesinden Yaram-Sakal ve Sâdikî ve Yâkubî karyesinden Elvend -oğlu eşkiyâ ile yek-dil ve yek-cihet olup bundan bir kaç mâh mukaddem ehâliye İsal-i zulm u te'addî ve hasâra cesâret ve bu def'a dahî başlarına cem' eyledikleri bin beş yüzden mütecâviz haşârât ile kasaba-yı mezkûreye hücum ve memleketin nısfından ziyâdesini gasb u gâret ve yüz on üç han ve dekâkin ihrâk ve dört nefer âdemlerini katletmiş oldukları cürmünden voyvoda ve serdâr ve sâ'ir ehl-i ' arz makûlesini firâr ve müşârû'n-ileyh tarafına geldikleri ve kasaba-yı merkûme nâ'ibini dahî dutup diledikleri gibi ' arz ve muhızır tertîb eylediklerinden gayri kusûr kılan ehl-i ' arz-dâdesini dahî hânelerin ihrâk ederiz deyu ihâfa ve tehdîd ederek katı vâfir mâllarını almakta (dırlar)... "

Bu isyânın bu kadar uzun sürmesinde bölge idârecilerinin tutumunun büyük payı olmuştur. Kazanın uzun süre voyvodalığını yapan Vanlı -oğlu Hasan Efendi haksız muamelelerde bulunmuş ve usulsüz olarak halktan 1200 keseden fazla para toplamıştır. Bu husus ve isyânın bastırılması ile alâkalı olarak; "... voyvoda-yı merkûmenin vâki' olan mezâlîmi sâbit olduğu zâhir olup ancak merkûmun emvâli gâret-kerde-i Ekrâd olduğundan tahsîli gayr-ı mümkün olmağla bunlar tertîb-i cezâ olmadıkça kazâda ikâmet olunmak mutasavver olmadığını bi'l-cümle ehâli ifâde ve iştikâ etmeleriyle te'mîn-i ' adli zımında verilen fetevâyâ ve fukarânın istirdâklarını mebnî merkûmların voyvoda-yı merkûmun ve 'avânesinden Mustafa nâm kimesnenin cezâları tertîb olunmuş olmağla kazâ-yı merkûm tarafeyn olarak fi-mâ-ba'd o makûle

2) Sicil'de 91 numaralı belge.

3) Sicil'de 110 numaralı belge.

haşârât taraflarından ehâli ve ra'iyete te'addî vuku'a gelmeyecek esbâbın istihsâliyle kazâ-yı merkûmenin taht-ı nizâma idhâli irâde ve fermân olmaktan nâsî ba'd-ez-în kimesne tarafdarlık dâ'iyyesinde olmamak ve haşârât zuhûr eder ise voyvoda ve zabitan ile bi'l-ittihâd men' u def' u tard ve te'addîlerine ve içlerinden mütü' eddeb olmayanların te'dîbleri için 'arz-ı hâlleri zâbitâna ihbâr olunmak ve hilâfî hareketleri zuhûr eder ise yalnız şehir ve kurâ-yı ehl-i islâm Hazine-i 'Âmire'me elli bin guruş , Puşadı ehâlisi yirmi bin guruş, nezri kabûl ve ta'ahhüd eylediklerini... Fî-mâ-ba'd hilâf-ı ta'ahhüd hareketleri zuhûr eder ise müte'ahhid olduklarını nezirlerin dahî tahsil olunacağından gayrı iktizâ edenlerin te'dîblerine ibtidâr olunacağını..." (4) beyân eden bu kayıt dikkati çekmektedir.

Havâlîde uzun süre devlet kontrolünün tesis edilememesi,büyük bir buhrana sebep olmuştur. Ahâli göç etmek mecburiyetinde kalmış, iktisâdî ve ticârî faaliyet sekteye uğramıştır. Devlet bu isyânı bastırmakta hayli güçlük çekmiştir. Hattâ buna benzer isyânları bastırmak için ahâliyi birbirine kefil etmiş, kefâletin icrâsı için de ahâliye para ta'ahhüd ettirmiştir. Bu durum bir noktada devletin âcizliğini ortaya koymakta olup, elindeki imkânlarla buna mâni olamayışının bir delilidir.

Eğin'de Deli- Haliloğulları'nın isyânından başka devleti uzun süre meşgûl eden, bu kadar geniş çaplı başka isyânların olduğu görülmemekte ve Sicil'de böyle kayıtlara rastlanmamaktadır. Ancak yer yer aşiretlerin devlete başkaldırması ve küçük çapta eşkiyâ hareketleri devâm etmiştir. Bu tip hareketlerinin önlenememesini başlıca sebepleri arasında bölgenin coğrafî yapısının geldiğini de ayrıca zikretmeliyiz.

4) Sicil'de 102 numaralı belge. (9 Rebî 'ül-Âhir 1212 tarihli Fermân)

